

וְרִינְכּוֹן: חַבִּימָן לְשָׁבְטִיכּוֹן

לכנייה, מוסי מלמד שכיו ה מכ רלה כן צו יונה, חותה: נסחט מכ היל רשות וומזג כ רבוי רוגניים* לדצל (בב): אג תלמוד נומר כסופיס^ט (בב) זו כויל בטהל נגוניות, חקס דינין לרוחה והוכבה^{טט}, נגן לו מענות לרוחה ומצעיה מנגנו ייכרים נקס, ט יודע מי כויה ולכל הס מקין שני מלחאות: מצאות כבפני אדריש ט לו (סמות לה) עכ' מקוס סתיכם הנט מיזומרים (מ"ל): נלהנסים ונמהדים ז טמות סול, וכן כק סכמים תלמידו חנן רצ"י געלאמו מהר הנכסיס לדייקיס ומאי סבליג כמעט כל דז ז"ל (ס) פ"י יוס מעלהמו: סח (פ"י) שפער לו דבר שלג נג לדצון, הכל בפנימי

י.ג. הכו לכס
מלמך

לכם: שני ל' איכה אשא לבדי טרחכם פעים ויברך אתכם באשר דבר

١٢

פעמים, ווס לוו הרי קמר הָת עַמּוֹנוּ קְבָה לִמְהָ
לדרמת מסה, כלמ' נכללו מהלכים מנה, ומוכן טפ"י מצל
ארכאייז'ו חוי"ל צפפני למתקן צייר נמלדיים היס וועג זן קטן
ונתן כל נקביו ניד הפטוטרופום כדי שלמ' יונצוזס גנו פקטן,
כטהגדיל פבן חמר לו להפטוטרופום פן לי נקבי, ואכו גע נמן
לו רוק פורנסטו, חמר לו בבן ווי זה כל נקסיס קהניאתי לי חנוך
נטמיין, חמר לו נקסיס סלך צמור לך נטלימות ומא
פלרינטץ ריפה מסלי ט"כ, והגמאל דומה נמלן צפפה
סקק"ס בעניד צאנינו פלטום מס נטולס וונגולדס ולען
רבך ציינזטער ברכושן לרבונום מרכז איזון גוּן גרבושן זונזונ

אנו

יב. איבת ה'ב ונגו. זו כו"ה גזירת מלמר לה מילון (לכונת'). ה'לן שפסקיק צערין לכו"ם מכתול כנמוך מדינotor לה ה'ול נצדי וגו' כמו שפורהתי וחרל לאכט'יס קדינטור שתתחליל תומך וה'לן ל'יכ ה'ב ונגו' ב'צ'ו' ל'ס וגו':

אוצר עתיד

(בב) ס' להן וא מוקס נדרכם וזה ב' לאלויהם כלה א' שמי' יכול ל' יט' טריה וגו'. (בג) פ' לה רק ברכישות נגדמויות הולא ג' (בג) פ' י' בין כווניהם במאמר ה' בין הולא עתומג' מלדיין הולא ג' (בג)

וְרִינְבוֹן: «הֲבָוֹ לְכֹן גַּבְרוֹן וְמִשְׁאָכֶם וְרִיבְבָּם? יְהִי הֲבָוֹ לְכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְגַבְנִים וְיִדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם לְשִׁבְטֵיכֶם

לקט בהיר

יעיל לו העודות עלפ"כ הביב' לחומת, כדי שאדין וכעל דיו, יומרו וימחנו לו (במ"ח), וכן המקליס מהמלח על כל דיניים, וככלשה מלחולות המסתפט וממנועם כדיין טלית נועיס על זה, להר קודס ציפקן קדין מוסיף מי עליית דיין (ד"ד): סא) מלון ספק ופוקה, פוקר נמורה רשות וחובג עליים מהבגדות* (בב): וריבבם. מלהן נטה מה הפס סגוליטס, יוכב ווועץ עליים עליות בכיו רוניס* (בב): יג) הבו לבם. האמינו עמלכס* (בב): אאנשימ. וכי חנינה על דעתך נביס מה תלמוד נומר הנביס*, לדיוקס (בב): החמיים*. כסופיס* (בב): זנבויגים. מנייס דער מתוק דער, או כויה צהילן הייס* מה בון הכלים לנונגיס, חס דומה נזונהי עביר כהמגילהן ט דיגין לרוחה רוחה וככהן מגילן לו יוכב והוכס*, נגן דומה נזונהי תגר* (בב) כהמגילהן לו מעות נרחות רוחה וככהן מגילן לו כויה מהלך* ומגילה מבלו (בב): וידועים לשכטיכם. בסס יוכרים לאס, בלס גה נפש מעונט געליטו* (בב) חיידע מו כויה ומלהיך צבע קו (ויחס הגון קו), האל האס מלירין גו צהילס געלטס הותו*, נכל שייעטהו. מעת ושבתו. נוינס ווינס. זידיקס ווינס כפומן אנדוויס. רבי ייזו. עי' חוה. עט' נו (סמות ה') עכל', פלי שץ נטה גה נטה חכמים וגוי, וככל מוקס חמינה גאנסיס מיזטל בס פולר טול וטעןוט ייג, וכן חינט לייט כהאי מיזמת (מ"ל): סו) מלון (מה) פ"ג (ב) נCKERה ונס גהה נפה, כלהו הראוויס ונטדים, ופלר ציל' צהס בס נלהכיס ונטדים געוי הניר� זא סיינן שאגענוז סימן מהכלה כי גהו צהטוט ונטדים יס פלאט על ענוה ערנעליס וטיליס טוליגיס (נח"י). ולט ניחוח לרבינו לאניזו כפסטוט מנטדו סאס צהוט טול, וכן כסופיס יס לפרט על ענוה ערנעליס וטיליס טוליגיס (נח"י). וכל מה אטמרלו דוחוק הו צהו כהו. צהס חכמים צהמלו חען מספט וידען סדייס, זה נכלן גאנט נזוניס מכ"ס (ד"ד). פלאט גיגילט ח"ל רצה"י צערמו למבר גדייר הקמן מה צין חכמים נזוניס, פלי סמפלט חכמים כפסטוט, מך גלופט סרלהען גיגילט ח"ל לאחס זדייקיס ומיקין כסופין, ומינת חכמים לימל' נכל, וטלמת יורה דרכו טיסטנטו פטפליס ונמוקס ומיקין כטנו חכמים, קהן כמפעט כל דכרי דכינו מפקפי גאנעס וטס נלהר ומש קהן גיגילט טכל' (ש"א), וכן בגהה סג"ל ז"ל (סז) פלי יוכב גאנט ומונלה גראיעוות וטיאו שעסה מקהר מענמו, כן האס מה צהמ' יס לו וטיאו ערפה ומוקף חכמה מענמו: סח) פלי קופר וטיאו שעסר וטיאו לו היל מה צאנשל וווען והאכלה מאיזו לעשות מקהר מענמו, כן כויה נטונן להס קהר לו דכרי צהט למבר מאיזו מענמו: סט) פלי סטילויגים צהו מגיר ווועיד על חקיקתו ועל גדרקתו מלונס להטטל להרנן, חכל צפנויומו מי יודע: ע) פלי מגיל ציניס (ויס גירקן געלטס עמו) צהן האס הנט לומדים צהט

אור החיים

יג. הבו לאס וגוי. להר קהן, לאקדיש טעם כתוקיכ לאל צבע טופנוו ממענו, ועיין מה צפירותטי מהלמר לאנדניכס, כי זה מכינוה לאס צפרה פניהם געלטס זאס פאסק יפקוד כ' חלכי כרומות וגוי

טים
ליש
כויה
זיבח
בל, זו
לנס
בכין
! דינו
* זיומ*

מ"ל)
ב' המל
ו"מ
, יוכב
ה' מה
דולמס
ט"ז,
זה מפי
מפלקס
bam ילו
וועט טול
ל' מקרל
סס, האג
לי לומר
ב' עד צהט

זמר גה
צ'אריס
ב' כהו
ל' לומר

ת הילג נס
המכת הילג

(3)

Nahmanides

כעוזש"

פרוש הרמב"ז
על התורה
לרבנו משה ב"ר נחמן ז"ל

מכואר בפיגנו קל נש

טוב ירושלים

עם הערות וביאורים בשם

פני ירושלים

הכין ובעל, נעור סטעל

פנחס יהודה לינרטן

נאאטזער טויה טוביה זלהה

חלק חמישי

דברים

פעה"ס ירושלים חוכב"א

שנה תשנ"ז יפ"א

ומdryן בטה
ברדיי ממנוגות, וְ
עליו קרוב או פֶּ
יכל לחזור בו.
ושם א נלמו
אחרים, והם יברוח
דומה דין הגנבר
בשאינו רוץ לה
למקום הנודע שַׁ
צדק צדק תירוף,
וינהה בפָרָנו
(ג) וידועים לש

(4)

בארץ, ונפע מחבר לרגלינו עם שופטינו זקנינו, ותקרבון אליו כלכם עם חכמיכם
וראשיכם ובקשתם מרגלים, ונתקלקל הענן.
יב) וטעם טרחתם ומשאכם וריבכם, על דרך הפטשת רמו משה רבינו להם שלושת
הקדושים לישראל ברמזו, אמר טרחתם בוגר: והודיעתי את עקי האלים ואת הוותקי (שם
שם ט), כי טוח גזרול הנה לפדר ליזאי מצרם שפרשתי שם (שםoth יט ט).
והזכיר משאכם בוגר: לדרש אליהם (שם פסוק ט), שהוא עני תפללה שמתפלל עלייהם,
והוא מלשון: ונשאת תפללה (מלכיסיב ט ד), ואל תsha בערים רזה ותפללה (יעמיה ט).
וריבכם בפשותו, ענייני המשפטים. ואמר: הבו לכם אנשי חכמים ובנים וגדעים על
הדין בלבך, אבל אמר סתם: ואשים בראשיכם דרך ענוה.

ולשון רשי מספרי (כא): טרחתם מלמד שהיו טרחני, היה אחד מהם רואה
את בעל דין נזח בדין, אומר יש לי עדות להביא, יש לי ראות להביא, מוסף אני
עליכם דין.

טוב וירושלם

ונסע מחרוב (פסוק יט) לפי סדר דಗינו עם שופטינו זקנינו, ותקרבון אליו כולכם (פסוק כב) עם חכמיכם
וראשיכם ובקשתם לשולח מרגלים*, ועיין כך החכלה הדבר.

לאמר.*

טרחתם, למד אתכם תורה, משאכם, להחפלו עבורהם, וריבכם, ולשפטו ביניכם.

(יב) טרחתם ומשאכם וריבכם*. לפי דרך הפטשת רמו להם משה רבינו את שלושת הדברים* שאמר
לייתרו שהוא עווה לעם, כמו שפרשתי שם (שםoth יט ט), והזוכים לישראל ברמזו*. טרחתם אמר
על: והודיעתי את עקי האלים ואת תורתו (שם יט ט), כי תורה גדול היה למד ליזאי מצרם את
החקים והתרות ואת פירושיהם וביאוריהם ושורותיהם. משאכם אמר על: לדרש אליהם (שם יט ט)
שמובנו תפללה, שהוא מתפלל עליהם, והוא מלשון: ונשאת תפללה (מלכיסיב ט ד), ואל תsha בעדים
רנה ותפללה (ירמיה ז טז). וריבכם הוא כפשו, ענייני המשפטים*. והוא אמר: הבו לכם אנשי חכמים
ונבונים וידועים על הדינים בלבד, ומה שאמר סתם: ואשים בראשיכם היה דרך ענוה.

בתחלת הדין, לפני שבעל הדין תחילו לטען, יכול בעל דין לדוש להוסיף דין. כי
דיןיהם מוכיחים הם בית דין יפה.

וכתיב רשי, ומכוון בספר (כא): טרחתם, מלמד שהיו טרחנים, היה אחד מהם רואה את בעל
דין נזח בדין, אומר יש לי עדות להביא, יש לי ראות להביא, מוסף אני עליכם דיןין. עכל.

פני ירושלם

ביניהם, ומלמדות תורה.
ברמזו, מפני שהיא חוכחה, שהכבדו עליו יותר מדי.
משאכם וריבכם הם שלשית הרביים, אמר "הבו
לכם אנשים וגויים ואשימים בראשיכם" לצורך שלשה
הדברים הללו, ואילו למשעה מינה להם רק דיניהם.
כמסופר בפ' יתרו (יח כד'ח) ויבחר משה אנשי
חל וגוי ושפטו את העם בכל עת. לכן ממשך
ריבינו שאמר "הבו לכם אנשיים" רק לצורך דיניהם.
ומה שאמר "ואשים בראשיכם" היה דרך ענוה.
שרוי לליידור תורה ולהתפללה נשאר הוא הראש שלהם.

בקשותם לשולח מרגלים, ככלומר, מרעה התכוון לנורו
לهم שוגם החכמים והראשים חטאו במה שבקשו
לשולח מרגלים.

לאמר ב' וארא (ו י) כתוב ربינו שככל מקום המלה
"לאמר" באה להורות שהדברו היה בזורה ברורה.

(יב) טרחתם ומשאכם וריבכם. השאלה היא, מה היה
הטורח והמשא והריב שמרעיה לא היה יכול לשאת לבור.
לפי דרך הפטשת, אבל להספריו (הובא ברשי') הטורה
יהה שהיה טרחנים, המשא היה שהוא אפיקורסיטם,
והריב היה שהוא רגניתם.

את שלושת הדברים, שהוא מתפלל עליהם, ושופט

עד גמר הדין, כמו
או יותר. דברי ר'
חו"ם (ס"י יג סעיף
ריבינו שכובל"א יי
ובשוו"ת שואל וכ
כך כתוב שכן נה
(קס).) ונתן טעם
בתומים ובנויות
יכולים בעלי הדין
כמו שאמרו, מי
סנהדרין (ב יב) כי

תרגום יונתן

טוב הארץ תאכלו: כואם תמאנו ומריתם פְּתִיכְלֹן: כואם תסְרַבֵּן
 ← חרב תאכלו כי פִּי יהוָה דבר: פֶּאָאִיכָּה בחרב סנהה תתקטלוּן
 היהת לוזנה קרייה נאמנה מלאתי משפט אֲרִי מִקְרָא דֵין גָּרְבָּן:
 צדק ילין בה עתה מראחים: למשהו בטעותך קרתא מהימנתא דהות מלא עברי דינא קושטא הוה מתחייב בה ובען אונן קטולי נפשו:

רש"

עלפנס מכפר על כל כס. דבר אלה, סיו מליעס נא דיני נפקות, כתלה קיו מולחין לו זכות דיאס ערלטן למ קיו גומclin לה דינו עד למחרת, מולי ימלו לו זכות, ומלה געטנו זומין, ומליינו נפקיימת רפי מינחס נא לומעה למך פ"ל נמי נקומות קיו מירוצלים ממין מלתי גינימליך, עם מה מליחסים, שחר סי מכפר על ערלים כל הילדה, וטל אין

מצודת ציון

אהב יבמי (נברס כז): כ תמאנו. מלשון מיאן וסרוב: ומריתם. מלשון מרוי ומודר: כא קרייה. עיר: מלאתי. הי"ד נספה, ובכבוד תוספת הי"ד הנפקה הה"א לתיאו להסמכה אל הי"ד. עין התמדת. וכן ולנה בדור ביהו (זיכר ה' ז):

עדי לע בע דידי ומ' עתת הנפקה אנשיה להיות מראחים:

רד"ק

יורה ואמר להם וראו מה אתם עושים, כי לא לארם תשפטו כי אם לאלהים וגוו' (ה'יב' יט ו), וגם בירושלים העמיד לשפט ד' ולדריב וגוו' (שם פסוק ח). ועתה אין בה משפט כמו שאמר בסמור כוֹלו אהוב שוחד וורוך שלמוניים: צדק ילין בה. אילן איינו לשון לינה ממש, אלא לשון שקייה וההתמדה בדבר. וכן וכמהרותם תלן עני (איוב ז' ב), בצווארו ילין עזה (שם מא יד), ולנה בתרון ביתו (נברא ה' ד) והודמים לו. וירושלם היה הצדק תמיד בה ועתה מראחים, ועוד כספם היה לסתיגים וגוו', כל זה היפך הצדק. ורכותינו זיל (סנהדרין לה), אמרו דיני ממנות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה, ודיני נפשות גומרין בו ביום לזכות ובוים של אחריו לחובה, ועשו לפסק הוה סמן. וחשבם מרגוזים כשאין מלינעם בו דיני נפשות אלא

מנין חז"ל

כמני מלאתי היו בירושלים, ובכל אחד ואחד בית ספר תלמדו, ובכית ספר למשנה ובית ספר למקרא, וכלן עלה אספסינוס והחריכן וכו'. מלאתי משפט בגון משנתו של ר' חייא ומשנתו של ר' אושעיא ושל בר קפרא וכו'. דבר אחר צדק ילין בה, איז'י יהודה ברבי סימון: לאلن אדם בירושלים ובידיו עון, כיצד תמיד השחר מכפר על עבירות הלילה, ושל בין הערכים מכפר על עבירות היום וכו' (אייח' רבתי).

מדרשי חז"ל

אם האבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו, ואם תמאנו ומריתם חרוביין תאכלו. (ויקיד יג).

← כ ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו וגוו', מאחר תأكلו. אמר רבא: מילחא גלגוליתא נהמא דשערוי אקוושא ובצלוי, דאמר מר פת פורני חריכה במלח ובצליטס, קשים לגוף כחרוכות. (קדושים סב).

(א) מלאתי משפט צדק וגוו'. רבינו פנחס בשם רבינו אשעיא אומר: ארבע מאות ושש מאות ואחד בתו כנסיות

איכה א

א) איכה | ישבה בְּדֵד הָעִיר רְبָתִי עַם אָמַר יְרֵמִיהוּ נֶגְיאָן
וְכֹהֵן רְבָא, אַיְכָן
וַיָּגֹר עַל יְרוּשָׁלָם וְעַל עַמְּהָא לְאַתְּרָנָא בְּתִירְוִיכָן וְלְמַסְפֵּד עַלְיוֹחֵן אַיְכָה, תְּיִכְמָא דְּאַתְּרָנָא

רש"

שפטין חכמים

א בוגנתו כוה מדאודו ירמיה אני הגבר ראה עני בשבט עברתו, פירוש היה מתאונן ירמיה לומד אני הגבר ראה עוני כפרש"י לקמן, ואם בן מאחר שש שם אמר אני הגבר ראה שהוא התחלת הענן, החשוב שזו המגלה נכיא אחר כתוב, שהרי כמו נבאים נתגלו המגלה חורבן הבית. לכן פירש ירמיה כתוב ספר קינות על חורבן הבית. והיא המגילה אשר שرف וגורי, שבו הושיך עליו אני הגבר, והוי כמו ענייןפני עצמו, ולכן התחלת אני הגבר, להורות שכאן הוא התחלת עניין אחר ולא אותה מגילה ששרף היהוקים. ואחר כך קשה היה ימילא כמו לנו לנו עס, סקימה עמה רב י"ט מלטתי

הטעמים לראב"ע

א) א) ר' ישיבה בדד בכותה בינה אחר הוותה רבת עס, עד שהיא calamna שאין לה בעל, והוא נואשת מהיות לה בנים כלל:

ומשלים גבוחים עד שחוקים, ומהם להרוויח לבוט נלאות בפרקיהם עמודים, ומהם לאמץ נכסלים ולמלאת הריקם, על כן ידmo לגופות טעמי הפסוקים, והמדרשים למלאות טעמי הפסוקים, מהם כמשדי דקים וממהם עבים נשחים, ודרכם הפשט הוא הגנו בדברים נבחנים ובחווקים, וכן אמרו שהמקרא פשוטו והדברים עתיקים.

ואני אברם בר מאיר מארון מורהeken, הצעני מארון ספרד המת המזיקים, וספריו אלו בಗלות היו בידי מחזיקים, וירוני לבאר ספרים בטעמי מנופת מתקומים, וכן אפרש זאת המגלה אחרי הדקדוקים, ואיננה המגילה הנשraphה על יד היהוקים, כי לא נמצא שני דברי השם אשר הם בספר ירמיה חזוקים, וכן כתוב קח לך מגילת ספר וכותבת אליה את כל הדברים אשר דברת אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים. ועוד כתוב מדווע כתבת עליה לאמר בא מילך בבל ותשחית את הארץ הזאת. ואין במגלה ספר איכה זכר בבל ולא מלכה:

(א) בדד. שם נופל על זכר ועל נקבה עם למ"ד ובחרונו וכן מלת בטה: רבתיה, שרתיה. מעלייל להבדיל

ראשון לציון

(א) איכה ישיבה בדד העיר וגוי. צריך לדעת מהו וההתחלת לקונן על ירושלים. והנה מדרך המקונן הוא לעורר הבכי ושולא להפסיק בדברים שאינם מעוררים הבכי, לזה לא רצה להאריך במעלתה, שביני בני המעלות ואחר כך הירידות, או להפוך, דהיינו שיאמר איכה ישבה בדד היהתה calamna היהתה למס העיר רבתיה עם רבתיה בגוים שרתי כמדינות. או קידים המאוחר ויאמר איכה העדר רבתיה עם רבתיה בגוים שעשה חילקה א' כנגד חבירתה, למה שנייה בסוף הפסוק לומר לומר היהתה למס לבסוף, דהיינו היה לו לומר היהתה למס שרתי כמדינות, כאשר התחלת סדר הכתוב נהייה ישבה בדד בתחלתה ואחר כך העיר רבתיה עם היהתה calamna ואחר כך רבתיה בגוים, הכוי נמי יאמר היהתה למס שרתי וגוי:

ابן הנה ידוע כי כל המגילה הוא היה בא מקום קינה, שהיה מקונן הנכיא על ירושלים ועל ישראל,

תרגם

6

האדון בעונות הרבים הצרעת. אחר כך נס נשאהה כאלמנה, דבר בתוכה, הגם שדורה ביתה נרגשת, וככשו

והוכר אלמנתו, ונמשן ושורתיכם, עתה היא שלא הייתה עתה מעלה עם היהת כהה דהימת שרתי ועתה קאמר איכה ישבה ב

א) איכה. רבבי אהבו פ' עברו ברית, מהו כאן אדם הראשון המכונן לה גרשתי וקוננת איכה, איכה כתוב, אף בני ובערו על צוויות וגרשות, שנאמר שלח מעל תחת ר' יצחק פתח, תחת בשמחה וגנו, אמר הקב"ה קוראים בתורה איכה אש אתם קוראים איכה ישבה אחכם שבב' על חטאיכם; לפניו ז' עבירות, הרי י' שם בשבעת אלפי איכה. אמר ר' יוחנן: ב'ית, מפני שעברו על הס' אמרה. דרש בן עזאי: ב'יחדו של עולם ובמילה הדברות וכחמה חומש אמר: עד שכפפו לילו כי כממן איכה ישבה בוד איכה אלה לשון תוכחה, אנחנונו וגוי. ר' נחמה או כמו שאמרו ויראה ה' אוי א' איכה ישבה בדד. ר' ב'דר ישובי, אמרה תנש עולם, נגעה כי ידו של

(א-ב') בדידות ירושלים (ג-ד') פיאור גלות יהו (ז-י') מעמדה הנחות (י-י') ירושלים שופך (ז-י') התייחסות הען (כ-כ') ציון פונה לה'

איילה א

תרגום

תרגומים

7

וְרִי מַתְרָבְרָכָא בְּעַמְפֵּן
וְשְׁלִיטְיָא בְּאֶפְרִיקְיָא וְהָ
מַסְקִין לְהָמָסִין הַדָּרְנוֹ
לְמַהְיוֹ מַכְיָא, וְלֹמְנוֹ
כְּרָגָא לְהָזָן בְּתַרְ דָּנָא:
שְׁפַתִּי חָ

ב פרק חלק (שם קד): בלילה
על רג'ינו צו טם טולו. כ'
לכ' טמ' ניללה, כל קטן
(ב) וְיַו בְּכֹ תָח

(ב) בְּכֹ תָבְכָה בְּלִילָה וְ
כִּי מְלָכָר בְּכִיתָה בְּיוֹ
בְּלִילָה, וְהָרְמָזָה הַכְּפָלָבָן
פּוֹגָה לְעִינָה. וְאֵלָתָם שָׁ
דְּמוּתָה כְּמוֹ שְׁעוּשִׁים אֲזָה
לְבִכּוֹת בְּלִילָה שְׁבָבוֹא בְּנָ
וּלְנַחֲמָה וְהָיָה בְּעִצָּה וְתַחְבּוֹל
לְחַיָּה, חַמִּיד דְּמֻעָתָה נוֹזָלָת
הָאוּמָר שְׁכוֹנָתָה בְּכִיתָה נָ
לְנַחֲמָה, מָה שָׁאַיָּן כְּן בְּיוֹם,

הָיוֹתָה לְמַפֵּט. לְפִי שְׁעַבְרוּ יְ
לְפִיקָן הָיָתָה לְמַפֵּט, הָוָא לְמַכְ
חוֹשְׁבָנָה דָרְן. לְפִי שְׁעַבְרוּ
לְפִיקָן הָיָתָה לְמַפֵּט, הָיא לְמַגְ
כָּאַוְתִּיחְיוֹ דָרְן. דָא מַהוּ לְ
(ב) בְּכֹ תָבְכָה. שְׁתִי בִּכּוֹתָ
רָאשָׁן וְאַחַת עַל מִקְרָי
דָא מַהוּ בְּכֹ תָבְכָה, בְּכֹ עַ
עֲגָלִים, דָבָר אַחַר בְּכֹ עַל יְהָ
דָבָר אַחַר בְּכֹ עַל גַּלוֹת עֲשָׂוָה
הַדָּודָה וּבְנִים

בְּכֹ תָבְכָה. דָבָר אַחַר בְּכֹ תָבְ
מִבְכָה הַקְּכָה עַמָּה, דְכִתְבָּר
הָהָא לְכִיכְיָה וְלְמַסְפֵּד, מִבְכָה
דָן אַרְאָלָם צַעַקְוֹ חֹזֶה, מִבְכָה
שְׁמָשׁ וְירָתָךְ קְדוּרָה, מִבְכָה הַרְיכָ
הָהָרִים וְהָנָהָרִים וְכָל הַגָּבָ
אוֹמָותָה עַמָּה, דָאָמָר רִי פְּנַחַ
יְשָׁרָאֵל מִקְרָבָנָן בְּתַג, בְּגַד
יְחִידָה הָעָולָם מִמְּהָם, מִבְכָה כָּנָגָ
כָּל הָעָדָה אֶת קְלָלָם וְיִכְבּוּ, וְמִ
בְּרָעָךְ, חֹכָא בִּישָׁא הָלָוּ יְשָׁרָאֵל
בְּכֹ תָבְכָה. אָף עַל פִּי שָׁ

הַיְתָה בְּאַלְמָנָה רַבְתִּי בְּגַזְוִים שְׁרָתִי אֶרְם וְתֹהַה דָאִתְרָכוּ
מְגִינְתָּא דָעַן וְאַסְפֵּד
מְרִי עַלְמָא עַלְיָהוֹן אַכְּהָ, עַתְּ מְהָתָ דִּיאָ וְכֵן אַמְּרָתָה, עַל סְגִינָה חֹכָה אֲשָׁתְרָדָר דִּי
בְּגַעֲהָ, וּבְגַנִּין בְּן תְּהִי יִתְהָבָה בְּלַחְזָדָה בְּגַבְרָה, דִּי בְּלַחְזָדָה
יִתְבִּיבָה, וּבְגַרְתָּא הַתָּה מְלָיָא אָוְכְלָסָן וְעַמְפֵן סְגִיאָן אַחֲרָקָנִית מְנָהָן וְתֹהַת דָמָא לְאַרְמָלָא,

שפתי הכתמים

וּמְנָא לְיהָ דִּירְמָה כְּתָבָה, דִּילְמָא יְדָמָה לֹא כְּתָבָ רָק
אַנְיָה הָגָבָר וְהָנְבִיא אַחַר כְּתָבָ. לְזָה מְבִיא דָאִיה
שְׁנָאָמָר וְעַד נְוֹסֵף עַלְיָהָם דְּבָרִים וּבִים כְּהָמָה, פִּירָוש
כְּהָמָה שְׁרָפָה, וְהַהְוָסָפה הָיָה שְׁלָשׁ כְּנֶגֶד שְׁלָשׁ, אַם כֵּן
עַל כְּרוּחָ צְרִיךְ לֹוֹמֶר שָׁאוֹתָה מְגַלָּה שְׁרָפָה הָיָה הָגָ
אַלְפָא בְּיִתְוֹת שְׁכָבָבָ יְרָמִיה מִתְחַלָּה. וְמָה שְׁכָבָבָ בְּאַלְפָ בִּיִּתְ, כֵּן
דָרְשָׁנָה וְיִוְחָנָן בְּפָרָק חָלָק (סְנָהָרָוָן קָד): בְּדָאָם שְׁבָבָ אַיִלָּא אלְמָנָה שְׁמַת בְּעַלְהָ, שְׁהָרִי הָם
חַיִים וְקִיְימִים עַד יִשּׁוּבָה הַיְמָרָן אֶפְוּ וְיִשּׁוּבָ לְאַרְצָם, וְכֵן שְׁכָנָה שְׁאַיָּה אלְמָנָה
מִשְׁ:

רש"י

הַגָּהָה כְּלָנָה וְוָנִי נְלָמִי לְפָרָק נְטוּן סְמָקְלָה
כְּמַכְתָּבָה: הַיְתָה בְּאַלְמָנָה, וְלֹمְמָה מַעֲלָה מַלְלָה
לְמַלְלָה שְׁלָקָן צְעָלָה לְמַלְלָה פִּיסָּה, וְדַעַתָּו לְמַחְלָה
מַלְלָה בְּבִיתָה: רַבְתִּי בְּגַנִּים. אַיִלָּה כְּרָאָשָׁונה רַק בְּלָשׁוֹן
בֵּין הַיוֹדָה הַגְּסָף וּבֵין יוֹדִיָּן סִימָן הַמְּרָכָב, כֵּמוֹ
אוּהָבָתִי לְדוֹשָׁ (הַשְׁעָר, יְאָ). וְעַמְדָה מְלָת גְּנוּבָתִי
לְהַוּרָות עַל הַיְאָ הַדּוּתָה הַגְּנָעָדָר, וְלֹא נְגַשָּׁה הַמְּמָס
יְוָם (בְּרָאָשָׁת לֹא לָט) מְלָרָעָ בְּעַבְורָ הַשְׁתָּנוּת
הַבִּיתָה: רַבְתִּי בְּגַנִּים. אַיִלָּה כְּרָאָשָׁונה רַק בְּלָשׁוֹן

אבן עזרא

בֵּין הַיוֹדָה הַגְּסָף וּבֵין יוֹדִיָּן סִימָן הַמְּרָכָב, כֵּמוֹ
רַבְיָה בְּלִילָה, כְּמוֹ וּרְבִי הַמֶּלֶךְ (יוֹמָה מְאָ) עַל כֵּל
וְכֵן הַיְתָה לְמַסְפֵּד (אַסְתָּר אָחָ), וְנַפְתָּחָה לְמַסְפֵּד
הַחֲרָבָן כְּמָה פְּעָמִים, וְלֹהָ אָמָר (הַדּוּתָה, פִּירָושׁ אָז
בְּהַיּוֹתָה בְּמַעְלָה הַגְּנוּבָתָה לְמַסְפֵּד. וְכֵל זָהָדִין לֹא
עַיְשָׁה, אָבֵל בֵּית שְׁנִי מַעַת נְסָחָלָה זֶה יִמְים וְשָׁנִים
עַדְיָן הַוָּא חֲרָב, לֹהָ אָמָר הַיְתָה כְּאַלְמָנָה. וְכֵל זָהָדִין
לֹא גָּלָוּ וְאָמְרָה עַד רַבְתִּי בְּגַנִּים, כְּאָוָרָם זֶל בְּמַדְרָשָׁ אַיִלָּה
מְלָאָה אָוְכָלָסִין כְּיוֹשָׁלִים, כְּאָוָרָם זֶל בְּמַדְרָשָׁ אַיִלָּה
וְאָמְרָה שְׁרָתִי בְּמִדְיָנָה, פִּירָושׁ דָאָן מִדִּינָה תְּקִיפָה
כְּמוֹתָה, כְּמוֹ שְׁאָמָרָו זֶל שְׁרָצָה סְנָחָרִיב לְחוֹזָר
מִירוֹשָׁלִים אַחַר כְּמָה שְׁנִים שְׁהָיָה בְּמִצְרָיָם עַלְיהָ וְכֵן "אָ

ראשון לציון

שְׁגָלוּ בְּרָחָה מִמְּהָנָה בְּעַלְהָ. וְחוֹזְרָה וּבְוָכוֹה עַל חָרְבָן בִּיְתָה
כֵּי אֲשָׁר הוּא חָמָר יְוָתָר, דְּתִמְצָא שְׁעַל הָאָיָ אָמָר יְשָׁבָה
בְּכֵן יְשָׁבָה בְּעַלְמָא, אָבֵל עַל סִילּוּקָוּ מִבֵּית כֵּי אָמָר
הַיְתָה כְּאַלְמָנָה, לְהִזְמָתָה כֵּי בִּתְאָיָ אָנָא חָרָב אָלָא
עַיְשָׁה, שְׁנִהָה, אָבֵל בֵּית שְׁנִי מַעַת נְסָחָלָה זֶה יִמְים וְשָׁנִים
עַדְיָן הַוָּא חֲרָב, לֹהָ אָמָר הַיְתָה כְּאַלְמָנָה. וְכֵל זָהָדִין
לֹא גָּלָוּ וְאָמְרָה עַד רַבְתִּי בְּגַנִּים, כְּאָוָרָם זֶל בְּמַדְרָשָׁ אַיִלָּה
מְלָאָה אָוְכָלָסִין כְּיוֹשָׁלִים, כְּאָוָרָם זֶל בְּמַדְרָשָׁ אַיִלָּה
וְאָמְרָה שְׁרָתִי בְּמִדְיָנָה, פִּירָושׁ דָאָן מִדִּינָה תְּקִיפָה
כְּמוֹתָה, כְּמוֹ שְׁאָמָרָו זֶל שְׁרָצָה סְנָחָרִיב לְחוֹזָר
מִירוֹשָׁלִים אַחַר כְּמָה שְׁנִים שְׁהָיָה בְּמִצְרָיָם עַלְיהָ וְכֵן "אָ

מדרש חז"ל

הַיְתָה בְּאַלְמָנָה. יְשָׁרָאֵל לֹא פָלָשׁ אַחַר מַדִּין
וּמַדִּין הַדָּן לֹא פָלָשָׁה אַחֲרֵיָם, בְּיִתְמָצָא שְׁעַל הָאָיָ אָמָר
וַיְהִי הָעָם כְּמַתְאָוְנִים וְלֹא מַתְאָוְנִים. הַיְוָה שְׁרִי הַיְהָודָה
אָוְרָם הַדָּן שְׁהָיָה סְגִינָה גְּנוּבָה. כִּי כְּפָרָה סְוּרָה עַמִּים,
כְּפָרָה וְלֹא פָרָה סְוּרָה. וְאָפָרָה הַדָּן לֹא פָלָשָׁה אַחֲרֵיָם,
הַיְתָה כְּאַלְמָנָה וְלֹא אַלְמָנָה, כְּאָשָׁה שְׁהָלָקָ בְּעַלְהָ לְמִדְיָנָה
וְרָעָתוֹ לְחוֹזָר כְּתָשָׁוָה וְלֹא יָגַלְוּ, וְלֹא הָיָה לָהּ מַנְחָם,
כְּאָוְרִיבָן וְדַכְוָתָה דָרְךָ קָשָׁתָה כָּאָוְבָן, הַיְהָ כָּאָוְבָן.
הַיְתָה בְּאַלְמָנָה. כְּאַלְמָנָה וְלֹא אַלְמָנָה, מִשְׁלָל מַלְלָה שְׁכָעָס
עַל מַטְרוֹנָה שְׁלָל וְכַתְבָה לָהּ גִּתְהָ וְעַמְרָד וְחַטְפָה מִמְּהָנָה,
וְכַשְׁתִּיחָה מִבְּקַשְׁתָה לְהַנְשָׁא אַחֲרֵי הָיָה אָמָר לָהּ הַיְנָן גִּיטָן.

וְכַשְׁתִּיחָה תְּכַבְּעָתָה מִזְוְנָתִיחָה הָיָה אָמָר לָהּ וְלֹא כָּבֵר

תרגום

עליה. בפרק חלק (שם קו:) בלילה על עסקי לילה, ופירושו" (ג) בכו תבכה. קמי נכיות על קמי מורהין: עיגת גליהם צו מות הולך. דנור מהר גלילה, לילך צל נכיות מרגלים נמצתה נחוג גרכמה להס' (מעניהם כת'). נזכר טופר גלינה. כל גל בונגה גלינה כזומע הולן נוגה עמו: ודמתעתה על לדחיה. מפונ שטוף טופר נוכח

אבני שער

(ב) ויו"ו בכו חחת ה"א. כי אותיות אהו"י מתחלפות כמו הסכלה עשו (בראשיה לא כת):

ד' אשון לציון

בדתלון שהוא בוכה בלילה לנחמה. ולא מבעדי מעולם לא דאן, אלא אפילו מכל אוחביה אין לה. וудין תאמור אפשר שאומורתו אולי ברוב הבכי ישמשו יבוא ונינוחותה. או גם כן תאמור היה בלבנה שם היה לה מנוחם, הן אמרת שה' יודע שאין לה מנוח, אבל היה הרכבה אינה יודעת זה ולזה היה בוכה בלילה, לזה הרכבה אמר כל רעהה וגנו, וכי מן הדרך הוא שהאיך יבא לנו חמה, אם כן בכיתה היא בקיה מרווח צער שהיה בו: או יאמר דההמכונן הוא בכיה תבכה בלילה, שהוא זמן הגלות, על דרך שאמרו בזוהר ג' משימותיו הרו' רבינו תבכה בלילה וגו'. הנה יגיד רוב צורה כי מלבד בכיתה ביום אלא שחוורת ובוכה בלילה, וזה רמז הכהפכוף בכיה תבכה, שaina נוננת פגעה לענייה. ואל תאמור שבוכה בקהל בעולם בלא דמותה כמו שעושים איזה בני אדם, ולזה בוחרת לבוכות בלילה שיבאו בני אדם לדרכו על לכיה ולנחמה והיא בעצה ותחוללה, לזה אמר ודמעתיה על לחיה, תמיד דמעתיה נזולת על לחיה. וудין יאמר הדואר שכונת בכיתה תבכה בלילה היא לבא השומע לוחמתה, מה שאינו בימי. לזה אמר אין לה מנוח.

אדרשי חז"ל

הקרדים ישעיוו ורפאן לכולן, ירמיה אמר בכço תבכה
וישעיוו אמר בכço לא תבכה חנן יתכן. (שם).
ביבço תבכה ב'ל'יה. אמר רבי יצחק: אמר הקב"ה לישראל,
אללו זכיהם הייתם קוראים בתורהليل שמורים הו
לה; וכעכשו שלא זכיהם היו אתם קוראים בכço תבכה
בליליה (הנחתא ל'יבר).

בכלייה. על כל שם שנאמר והשא כל העדה את קולם ויבכו העם בלילה ההוא, ואותו הלילה ליל תשועה באב ה'ה, אמר הקב"ה לשישראל, אתה בכחיהם בכח השם לאני אקבע לך בכיה לדורות. ד"א למה בלילה לפי שכל הבוכאה בלילה קולו נשמע, דבר אחר בלילה שכל הבוכאה בבלילה וכוכבים ומזלות בוכים עמו, דבר אחר لماה בלילה, לפישכל הבוכאה בלילה השם קולובכה בגדרו. (סנהדרין קד':) ועוד מעתה עד לזרה, כאשר שבוכה על בעל ונערתיה. מהו על לתחיה, על כהניה. כמו שנאמר ונענתן להן הזרוע והחליים, ד"א על לחייה על גבריה, כמו שנאמר וימצא לחי המור טריה, ד"א על לחייה על שופטיה, כמו שנאמר בשבט יכו על החלוי את שופט ישראל. ד"א על לחייה על בחוריה, שבועה שנכננו שונים לבית המקדש תפשו את הבחרים וכפתו יידיהם לאחרוריה והוו בוכוין ורמאות יזרות על לחיינן ולא היו יכולין לקחנן ונשרות על לחיינן צרכבת החשין. (אי"ג').

אין לך מנוח. כל מקום שנאמר אין לה הויה לה, ואף כאן

(ב) בכו תבכה בְּלִילָה וְגַרְתָּה. הנה יגיד רוב צערה כי מלבד בכיתה ביום אלא שחזרות ובוכנה בלילה, זה רמז הכהן בכחה חבכה, שניתנה לפניה לענייה. ואל חאמר שבוכנה בקהל בעולם לא בלהדר מעוטה כמו שעושמים איזה בני אדם, ולזה בוחורת לבוכותה בלילה שיבאו בני אדם לדבר על לבה וללחמה והיא בעצה ותחכלה, וזה אמר ודרידין על לחיה, תמיד דמעה נזלת על לחיה. ועודין יאמר הדואמר שכונתה בכיתה בלילה היא לבא השומע לחימה. מה שאינו כן ביום, וזה אמר אין לה מנוח,

מדרש

הדיותה למס. לפי שעברו ירושאל על תנאי שקיבלו מיסני לפיכך היה להם, הוא למס הוא סיני, חושבנה דרין כחושכניתה דרין. לפי שעברו ירושאל עברות וכוכבים לפיכך היה להם, היא למס היא סמל אוטהיתו דרין כאוטהיתו דרין. ד"א מהו למס, למסא דלבא. (אי"ר).

(ב) בכו תבכה. שי בכיות הללו למה, אחת על מקדש הראשון ואחת על מקדש שני. (סנהדרין קד.)

ד"א מהו בכו תבכה, בכו על עגל אחד, תבכה על שני עגלים, דבר אחר בכו על יהודת חביבה על ציון וירושלים, דבר אחר בכו על גלות שרתה השבטים, תבכה על גלות שבטים.

בדבר רבינו יונה (רבינו יונה),

בכו תבכה. דבר אחר בכו תבכה בוכה ומכבה אחרים עמה, מכבה הקב"ה עמה, דכתיב ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד, מכבה מלאכי השרת עמה, דכתיב הן אראלם עצקו חוזה, מכבה שמיים וארכז עמה דכתיב שם וורה קדרו, מכבה הרם וגבועה עמה, דכתיב ראיית ההרים והנה רועשים וכל הגבעות החקללו. מכבה שביעים אומות עמה, דאמר ר' פנחס: אותן שביעים פרם שהיו ישראל מקריבן בחג, בנגד שביעים אומות הם כדי שלא ייחרב העולם מהם, מכבה הכנסת ישראל עמה שנאמר והתש כל העדה את קולם ויבכו, ומהו ותsha כמו שנאמר כי תהה ברען, וחoba בישא הדולו ישראל לדזרות בככיהם זאת. (שם). בגדי תבגדת, אף על פי שללנו רפיה בא"ב אפיילו הכי

מפרשת המדרש
ה ר' פנחס בשם ר'יה
אמר ירושלמי כיינה
בז' ה' א' חנויות פ' ז'
היא לעל פרוחתא —
ס' שהשיר פ' ז' — ים
זרובכ' פטץ ואיכח
קכא נ' ליש ישעיה טז
כאן חרבנן

כ' ד. "בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב" רבבי פנחס
בשם רבוי הושעיא אמר ארבע מאות ושמינים בתני כנסיות
היו בירושלים. מניין 'מלאתי משפט' 'מלתאי' כתיב וכל
אחד ואחד היה לו בית ספר ובית תלמוד בית ספר
למקרא ובית תלמוד למשנה.

דבר אחר בבלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב את
כל נאותיו של יעקב בגון רבוי ישמעאל ורבנן גמליאל ורבבי
ישקב ורבבי יהודה בן בבא ורבבי חצפית המתורגמן ורבבי
יהודה הנחתום ורבבי חנניה בן תרדון ורבבי עקיבא ובן
עוזאי ורבבי טרפון ואית דמפיקין רבבי טרפון ומעילין רבבי
אלעזר חרסנה.

"בלע ה' ולא חמל את נאות יעקב", "בלע" — את הרשעים, "ולא חמל" — על הצדיקים, אשר
בתחלת חמל עליהם, ולבסוף הפך דין לרעה, "נאות יעקב" — הנאים והיפנים אשר ביעקב (וכדහלו
מיד).

כ' ד. "בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב" — הוסיף ואמר "ולא חמל", לומר שאפילו
הרוואים לחמלה בעיני בני אדם, לא נחמלו, ואמר "נאות". שמשמעו מוקם טוב ונאה, כאשר —
רבבי פנחס, בשם רבוי הושעיא, אמר: ארבע מאות ושמינים בתני כנסיות היו בירושלים
— בתחת העיר, הרוץ מן בית המקדש. כמו שרצה הכתוב: "קריה נמנמה מלתי משפט, צדק יליון בה/",
שדרוי — מניין — גמטריא של "מלאת" בן הוא ו/orה לעיל בפתחה יב). שהרי — "מלתאי"
משפט" — כתוב כאן. ולא כתוב "מלאת" אלא "מלתאי" יתרו י' (עי מצדד ורש"ש). והרי זה
כailו — "מלתאי" כתיב, — כיוון אכן הא' מבוטאת בקריאת מילה זו, והשבען של "מלתאי" הוא
ארבע מאות ושמינים. וכל אחד ואחד — מבחני הכנסה — היה לו בית ספר ובית תלמוד.
בית ספר למקרא — לילדיהם. ובית תלמוד למשנה — לנעריהם. וחרבו כולם בידי נבזורהandan
(מגילה כז). וכן היו גם בימי הבית השני ונחרבו בידי הרים (וראה לעיל שם) וזהו, אשר לא הייתה
חמלה על ילדים ונערות לומדי תורה שנרגעו ונחרבו בתה תלמודם הנאים (וראה לעיל א, לו). ובכיוון
שטו.

דבר אחר: "בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב", וכאמור, לדודש: את כל נאותיו —
נפשתו הנותה ביותר — של יעקב, בגון — עשרה חכמי המשנה, הרוני מלכות רומי הרשותה,
שנהרגו בארץ ישראל בידי השם של אחר החובבן השני. והם: רבוי ישמעאל, ורבנן — "שמעון בן"
(וד"ה) — גמליאל, ורבוי ישקב, ורבבי יהודה בן בבא, ורבבי חצפית המתורגמן, ורבבי
יהודה הנחתום, ורבבי חנניה בן תרדון, ורבבי עקיבא, ובן עוזאי ערי רדי' ולרבי טרפון,
ואית דמפיקין — ויש שמצויאין מניין זה אה — רבבי טרפון, ומעילין — ומכוונים. אה —
רבי אלעזר חרסנה, ואמרנו "גנון", לרבות כל הצדיקים הקדושים מاز ועד עתה.

בן עמרם ליצאת שמא אין
אתם סבורים יושב ווועי
עליכם מחשבות קל וחוכ
ואון בן פلت בני ראובן
שאשתו שואלתו ווועצחו
מלמד שהיו אפיקורסן.
דונגן אחד מוציא סלע ב'
שביל ליטול שלשה. לא
שהיו ד

תחב הובוי לךם, אין הבו
לכם דבר ועוץ
נתהכחה לו (שםות א, י). אן
ונבונים, זו ששאל אוירוס
נכון, אל כבר נאמר ונבונ
רואה, כשאין מביאין לו יו
מביאין לו לראות מוציא מי
ובא וישב לפנינו אני יודע
וידעועים לשבטיכם שישו יד
מרנות אחרינו ואומרות מז
ואשימים" בראשיכם, יכו
בראשיכם, אם ז
הרי הם גדולים ואם לאו א
שמורים, ואם לאו אינם שמו
בן אדם צופה נתהיך לבית '

ואשימים" בראשיכם. ואע
בראשיכם. משל
תחליה אני אלך חחלה. "

צ"ן המדרש מ שם פיסקא יג מא שם

תחב ותיקון. נקיילים נטורה
כסופים. נקיילים נדקוד
לנטזון כסופה. ותודה. סיינו
מפלגמיען ומוס ילקט מטה וק
גמלע דערויזן כל לאט טקענע
לטטס מטמע דונגן גודל ממכס
גענון מלט טקס דומה נטלאני ע

לחניקה, לשריפה, לסקילה אין בכך כלום. אבל אני אם חייבתי ליטול סלע ונוטל שנים, שנים ומוטל
שלש, דינר ונוטל מנה איינו כן, אלא אם חייבתי ממון נששות הוא הובעני. וכן הוא אומר אל תלגזול
دل כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי הי' יריב ריבס וקבעה את קובעיהם נשש (משל כי, כביביג).

והנכט"י היום, הרי אתה קיימים חיים. מכאן אמרו

וית רענן

למעלה זו. הראשונה אך צדיקים יודו לשחק ישבו ביום. כי"ט. פיווט טומסיליס כלור טיס פיעו נסמה:
ישרים את פניך (חללים קמ. יד), שנייה אשורי תבחור

ותקרב (שם סה ה), שלישית אשורי יושבי ביתך (שם פר. ה), רביעית ה', מי גדור באהילך (שם טו, א),
המשית מי ישבון בהר קדרון (שם), ששית מי יעלה בהר ה' (שם כד, ג), שביעית וממי יקום במקום
קדשו (שם). רבי שמעון בן יוחאי אומר לשבע שמחות פניהם של צדיקים דומין לעתדי לבא. לחמה
וללבנה ולרכיע, לכוכבים, לברקים, לשונים, למנורת בית המקדש. לחמה וללבנה מנין, שנאמר יפה
כלבנה ברה כחמה (שה"ש ז, י). לזריע, והמשכילים יהירו כוורת הרקיע (ויניאל יב, ג). לכוכבים,
ומצדיק הרביכם בכוכבים לעולם ועד (שם). לברקים, דכתיב כברקים ירויצו (נחות ב, ה). לשונים,
למנצח על שוננים (חללים מה, א). למנורת בית המקדש, ושנים יותר עליה (וכירה ד, ג).

ה' אלהי אבותיכם יוסף עלייכם. אמרו לו, משה רבינו, אי איפשינו שתברכנו, הקב"ה הבטיח את
אבותינו ואמר להם והרבתי את זרען ככוכבי השמים (בראשית כו, ד), והיה זרען כעפר הארץ
(שם כח, יד) ואתה נתן קצבה לברכותינו. משל מלך שהוא לו נכיס הגדה היה לו בן קטן והוא
צריך לצאת למדינת הים. אמר אם אני מניה נכסיי ביד בני הום עומר וUMB, אלא הריני ממנה לו
אפטורפא עד שיגדל. משагדיל הבן ההוא אמר לה לא לפטרופא תן לי כסף וזהב שהנינה ליABA
בידך. עמד ונתן לו משלו כדי פרנסתו. החהיל אותו הבן מציר, אמר הרוי כל כסף וזהב שהנינה לי
אבא בידך. אל כל מה שנחתתי לך לא נתמי לך אלא משלוי, אבל מה שהנינה לך לך אביך הרוי הוא
שמור. כך אמר משה לישראל ה' אלהי אבותיכם, זו משלוי. ושלכם, ויברך אbatchם כאשר דבר לכם,

כחול ימים וכצמחי אדמה וכדגי הים וככוכבי השמים לרוב.

ט איבח"י אשא לבדי. משל למטרוגא שהיה לה שלשה שושבינין אחד ראה אותה בשלותה, ואחד
ראה אותה כפוזזה, ואחד ראה אותה בנזולה. כך משה ראה את ישראל בשלותן ואמר
אייה אשא לבדי. ישעה ראה אותן כפוזזה ואמר אייה הייתה לנויה (ישעה א, כא). ירמיה ראה אותן
בינויוין ואמר אייה ישבה בדר (אייה א, א).

איבח"י אשא לבדי טרחבם. מלמד שהוא טרחנן. היה אחד מהן רואה שכנגורו נועצה בדיין אמר יש
לי עדים להביא, יש לי ראיות להביא, לאחר אני דן, מוספני עליכם דיניין לך נאמר
טרחכם למד שהוא טרחנים. ומשאכם, מלמד שהוא אפיקורוסין. הקדים משה לצאת אמרו מה ראה

צ"ן המדרש ל סיפרי דברים פיסקא יג ל שם פיסקא יא לח' פסוקתא דרכ' פטיז ל סיפורי דברים פיסקא יב

ברית אברהם

הדייניס. הרי אתה קיימים חיים. דלי פיל' דיווס קו' קצבה. סלמר מלך פעםיס. למטרוגא שהיה לך ג'
המיל נעלס ווועי כלא מה קמיס קיימים סלט מללו מען שושבינים וכ'ו. עיין פיל' מלמר הויס דיל' יומך עלה
צעולס מלט מה עט גע נט דמתיס מהס קיימין מהס נטן ר' ר' ע"ז' ונדרכ מטה עלה ק"ט ע"כ' וגפער מוקר'ל
עדן. מכאן אמרו שבעה ביהות. למ' מקרל נפק' ז' מליאו זן קיים עלה ק"ע עמוד ג'. אפיקורופים. ק"ז
כחומי דההוו מז' טמפוס נפק' הל' מקראי טגען מלט צנען חנופיס לחיזקו הפליקוועס ז' קמאנס מלמייל מלס זאנו
מלט מקליל נפק' הל' צאנס קיימין לייס. ואתה גותן

משל ו'

תרגומים

וונתן

(13)

הנברא ולא חום ביו'ם
דפ' רג'ענא: להלא נסן
באפיה הכל דיבר ל'יד
מוחבאה ולא מתרפס כו
תסניא שוחדא: אבר
נטר מיבורו וכקדוד
תפשי גבר: בנטו
פקודו ותיה ונימוסי הון
בברתא דעניא: גטטור א'

נו, ממכו טל קקד"ה, סיג
יממול בוס נקס: (לה) לא
לכפל על הscalar כפל צו ונדני
לרכז לא יבוזו לנגב. וזה
הולך ליטם סמליך וועוק א'
מהצדות
הכופר. שוחה. ענים כמו
באיישון. הוא כת העין. זה
הנראה בה, קרי אישון. כמו
שכאבה תוספות הנורן ל
AMILת שמור, לומר שמורתו

בעלות חמתו היה מג

אה, "משחית נפשו הוא יעשה
תשא חטאיהם, ואין מהני
ביהם. כדורי שאמר תהי נא ידע
למגפה. וכל שאין בו כל המהו
עליו שרדה. נושא אשה חסר לב
ואין חכמה אלא תורה, שנאמר:
שמשאין זו פניו, וכשבאו ליום
אל מהטלא עליו המה, שנא
(פסיקתא)
ג) קשורות ע"ל אצבעותיך וג' ז'
לשמרו בקרולו ולדבקה בו,
שיקראוני חכם, אשנין שיקראוני
בישיבה, אלא למד מאהבה וeson
על אצבעותיך כחכם על

נשאי הפרק
(א) בשמרות החכמה ת
(ויט) תיאור הפתי המתק
(יע) צורת פיתויי האשאה
(כא-כא) סופו של הנער ה
(קד-קד) אזהרת נספת מ

תרגומים

למתקדרמו לנגבאה הנגב
דחסבע נפשיה מטול
דכפונ: לאומן דמשתכח
פריע חד בשעה
וכוליה מלוא רביחיה
ויליה: לבון דיבר
ויליה: לבון דיבר
באתה חסיר דרביניא
ומן דבעי ד' יחלב
נפשיה הוא עבד לה: למכתשי וצערו יארע וחסודיה לא מטעי: לדטמול דטניא חפה
רש"

סנמא: את ב' הון ביתו יtan, וופלו לין
למכור כל הscalar לו על זה, מכל מkos יט' לה
מקנה, וממחלת מממת רעכ עטה. הכל נושא
אשה חסר לב טול, סאיי לה לרעדן עטה:
משחית נפשו הוא יעשנה. סיימה: (לה) נגע
כלומר חטמי כפן הרכנה, וופלו ממיסיס על מה.
ויש מפרטים טעימים, כמו גויכ' סול וילוי ועכמו
ספמלס ממטה נקל ומצלומי כל על הכללים, נגי

מצודות דוד

לכזות את הנגב כאשר יגונב למלא נפשו, כי רעב
הוא ונגב לשכבור הרובון, וכמעט לאויס' חשב:
(לא) זונמצא. וכאשר ימצא יכול לתקן בחשלומיין, ואם

יתן שבע פעמים כשייעור הגניביה אז ייחד ממנה בעל הגניביה: את ב' הון, רוצה לומר הלא לא יtan יותר
מכל הון ביחס אбел לא נגע עד הנפש: (לב) נושא אשה. אבל המנאף עם אשה הוא חסר לב, והרוצה להשחית
נפשו עשה יעשה כזאת, הואיל ואין לו הכרה בגונב ממן: (לה) נגע וילון ימצע. מן השמים ימצא נגע, כי על
ידי גילוי עריות הנגעים באים, ומן הבריות ימצא קלון: לא תמהה, לא תהיה נשכח: (לד) כי קנאה. הנקמה
תעורר חמת הבעל ולא ימתול עליו ביום אשר תמצא ידו לנוקם נקס, ותהיה אם כן הדבר שמור ולא תשכח:

אבן צורא

אנשים לגונב שייעב אין לו מה יأكل, כי אם
יגונב למלאת התאורה הוא גונב: (לא) שבעתהים. שכבע
אם ישחית אדם נפשו הוא סכוב ההשתחה, וזה הוא
יעשנה: (לה) נגע. השם יביא עליו נגעים, כענן
וינגע הי' את פרעה (בראשית י' י'): וילון. שהיה
שבעתהים יוקם קין (בראשית ד' כד), והענן שרוב השלומי
נובה בעניי כל דואו: וחזרתו. בשכבו עם אשות
איש: לא תמהה, מכני בני אדם: (لد) חמת גבר. כי
הנקה הנמכרת הם חמשה, ורקוב בונמצאים שנים על
כן אמר שבעתהים: ב' הון ביתו יtan. עד שישלם

מדרשין חז"ל

על גפי ולכטוף על בכא. מי פתוי יסוד הנה חסר לב
אמרה לו"י אמר הקב"ה: מי פתוא לה, אשה אמרה לו,
תורה חז'ו לקלקלו, והקב"ה משליכו לי"ד מדור
גיהנום. "ישלים שבעתהים" זה הדין, שמשעה שנחמנה על
הציבור ואני דין אמרת לא אמרת, הקב"ה משליכו לי"ד
מודורי גיהנום. ולא עוד אלא שהורד עמו כל בינו וממנו,
שנאמר: את כל הון ביתו יtan. (ילק"ר'). רבה בר
לב נושא אשה חסר לב. על גפי מromo קרת". רבה בר
בר תננה רמי כתיב על גפי, וככתוב על כסא, בתחילת

אנון לך על תי
ומניין בעצטא וידיש
סלאודענד קושטרא
דערעריזטרא דתנע
מלטה דקוי דקוי
למשדריך: כבלו

(כל) ליהודיינך קושט.
לישולחך. נטולן סור
מצוז
כשליישיט. שרים וכבדים
ו רוצחה לומר דברים ח'
נגידים אדריכ (על פ': במו
ענין אמרת. כמוה מפני קושי
אמורים במעוזות ודעות:
לדעת להבדיל בין האמו
ותשובה נזחת להמתיעו

שליישיט. דברים שלישין
שלשות כתבי להודיעין
ודעתה: קשת. על דרכ
כה) אמרים אמרת, הנכון
(שמות כת י), סיוגים בס
(מייב ג') וכן רבים ע

כתבי לך שלשים בז
הענן אשר תחיה ושוו
דבר בלשון, וכענין הע

משולשים, והשכט שנויות
ביניהם, ואותיותם משולש
חרדים. התורה משולשת,
משולשים, אברם יצחק
שמעון לוי, ומשה שלוי
משולשים, אב'

דבר אחר: הלא כתבי
אלעוזר: שלא יהו דבריו תוו
יהו בעיןך כפזרוגמא
שלשים גבורות, כמה
במעוזות זדעת. מלמדו
ונמנס לו באמת, וכותב לו
כדי שליך הווא וישמעיט
קושט אמרי אמרת, להשין
במעוזות זדעת. אם ו
נטול. וכן דוד הוא או

וחטול דבפיטו גט
איןון בברך ונטקן
איך חדא על שפטה:
על שפטיך: לטלחות ביהוה מבטחך
טדרהי באלה סברך
ואורעה יומנא קדא
הודעתיך היום אף אתה: כהלא כתבת
ר' ישעיהו

חכמים. נמוד מורה מכם כל צעודה: ולבד מונחים נfine: (יע) להיות בה' מבטחך
תשית לדהטי. וולס רון רעט לע מלמוד הודעתיך. מי מודיען סמגנטם נס' ומפעוק
מעזיו: (יט) כי נעים. יי' לך גמלר ומון, מס' גמור, ולט' מלמר ממליכתי ווין
המפלנס: (כ) הלא כתבתו לך שלשים. פולק
סגוליס גלקן, פמן סיכונו על שפטיך, קלאר

מצודות ציון

יע) תשית, תשימ. כמו שתלי אלהים זרע (מלצת ג נס').
יח) ניעיט. עניין מהיקות וערבות:

אללה לא יבו יתרון כי אם חסרון בעשרו. כי הגול
יאבד עוד את שלו, ובתחת מתן לעשר בעצמו מחסרו
עשרו, והמקום לא ימלא החסרון כי לא עשה מצות
ה' במתן ההוא: (ז) ולבד. רוזה לומר לא שמיית האון בלבד, כי גם לך שיש לדעת התורה להבינה ולזכרה:
(ז) כי נעים. נעים תהיה כאשר השמרם בכלך הנתון בכתן, וכאשר כל דברי התורה יהוו נוכנים על
שפתקן מבלי שגיאה ובלבול ולזה שיש לך להם. כי השועם מכלי הבנת הלב לא יכול להוציא דבר מבלי
שגיאה, ואף מהר ישבחם: (יט) הודעתיך היום. בהדברים האלה הודעתיך עתה להיות מבטחך בה', ופנה מכל
עסקך להעמק בדברי חכמים בכל לב: אף אתה, רוזה לומר עם שאחה רק לך לעצמך ואינך גROL
כחמלמד לאחרים, מכל מקום אף אתה בטח בה' כי יש תקופה גם לך: (כ) הלא כתבתו. רוזה לומר, וכי תאמר

אבן צורא

כפי, ליהדות, הלא, ליהודיינך. ה' דבקים: לדהטי. למלמוד דעת, כי נעים דעת, או כי תהיה נעים
כשתשרם בכתן, רמז לב: יכונו הדברים על שפטיך. להיות זכרון:

רבנו יונה

ושמע דברי חכמים וגוי. תתן לבך להבין עיקר
כוונתי בכל דבר, ולאו ומילה אני מתכוון להגיין,
כי הדברים עמוקים, ולא תגיע לכוכנות עניינים עד
שהחשים לך להשכיל ולהתבונן בהם: (יח) כי ניעיט כי
תשפרם בכתן וגוי. תשרם שלא יסעו מלבך, כדי
שתוועיא אותך לפועל: יכונו ייחדיו על שפטיך. פן
תשכחם, כי מבטא החכמה בשפתים תמיד ובஹ
הדברים שגורים על הלשון סבת הזוכרונות: יט[להדות

מדרש חז"ל

יח) כי ניעיט כי תשפרם בכתן וגוי. אימתי דברי תורה
נעימים, בזון תשפרם בכתן. זאמית תשפרם בכתן.
בזמן שיבנו יחד על שפטיך. (עירובין נד.).
(כ) הלא כתבתו לך שלשים וגוי. שלוחה לך כתבי
לחכמים כתבי לך שלשים. שלוחה לך הלא כתבי לך
שלשים. שלשים ולא רביעים. עד שמצוות לו מקרה כתוב
בתורה, כתוב זאת זכרון בספר. כתוב זאת, מה שכחוב כאן,
וכמשנה תורה. זכרון, מה שכחוב בנכאים. בספר, מה
שכחוב במוגילה. (מגילה ז).
הלא כתבתו לך שלשים. התורה משולשת, והאבות

הקב"ה. שבט מוסר וגוי, שנאמר: קח מאתם מטה מטה,
כגעך הוה שהוא בורח, והסופר ורודה במטהו. (ילקו"ש).
יז) ולבד תשית לדהטי. ר' מאיר היבי גמיך תורה
מפורمية לאחר, והאמיר רבה בר בר הנה אמר רבי יוחנן:
מאי דכתיב כי שפתינו כהן ישמרו דעת תורה יבקשו
מייהו, כי מלאך ה' וגוי, אם דומה הרוב למלאך ה' צבאות,
יבקשו תורה מפיו, ואם לאו, אל יבקשו תורה מפיו.
אמר ר' מאיר קרא אשכח ודרש, דט אונך ושם
דברי חכמים ולכך תשית לדעת, לדעתם לא נאמר אלא
לדהטי. (חגיגה טו.).

פרק אחד עשר סנהדרין חלק

וילון מס' 5

סִפְר

עֲרוֹגָת הַבָּשָׂם

חִידּוֹשֵׁי אָגָדָה
עַל
חִמְשָׁה חֻמְשִׁי תּוֹרָה

אשר השאיר אחריו ברכה
הרבי הגאון הצדיק המפורסם בכל קצוי ארץ
בתורתו וצדקו חסידותו ופרישתו
מן מֹשֶׁה בֶן הַנּוֹבֵךְ הַצָּדִיק הַרְפֵּעַ עַצְום
הምפורסים בשם טוב מ"ה עמרם וצלה"ה
גרינזונאלד

מִקְ"ק טְשָׁאָרָנָא
בְּעַמְּמָ"ח סְפִירַי עֲרוֹגָת הַבָּשָׂם וְעַזְזָבָן
שְׁהִי אָבָ"ד וּרְמַבְּקָ"ק הַמּוֹנָא וּבְקָ"ק קְלִינְגְּרוֹדִין
וְאָחָ"כְ בְקָ"ק חָסְטָן צ"ז
וּשְׁם חָלְקָת מְהֻקָּק סְפָן

סִפְר דְּבָרִים

נָעָרָן וְנָסְדָּר עַל יְדֵי
הַרְבָּה אַהֲרֹן שְׁפִירָא
נָאָרָאָל - בְּנֵי בָּרָק
יַזְעַל לְאוֹר עַל יְדֵי נְכָד הַמְּחַבֵּר
יְהוֹשֻׁעַ בְּתְרַדְּ דָוד גְּרִינְזּוֹנְאַלְדָ

בְּרוּקְלִין
שָׁנָת תְּשִׁעַ"א

ערוגת

דברים

הבשר

יט

ביכלום למתגרך כהאר דינר לנס, ודו"ק כי
סוח נכוון ועמוק.

שאלה

א) איך אשה לבדי טרחתם ומשאכם →
וריבכם [ה, יג]. גמלות ילקוט
ילקוט חמישי פ"ה ועוד ממהן מצלם למטרונו של טפיו
לה צלטה טופצניין, מהמת לרלה חומת
כטלוותה, והמת לרלה חותם נפחומה, והמת
 לרלה חותם ננוולה, כך מסה לרלה חותם
יטרולן נטלותן, מהמר היכה הכה נצדוי, יטעי
 לרלה חותם נפמן, הולר זיסעה ה, כן היכה
סימה לוונה, ירמייה לרלה חותם ננוולן, הולר
[היכה ה, ה] היכה יסנה נדר. ונරלה ציירו,
טלטה נגיילס הלו, כל הפה ולודד שיא
מוליכם ליטרולן, ומיין קיה מתרלה פלווי
טיסיו גמלרגה כו סיסא מסה רצינו מוכין
עליהם.

ונראה לפרך, לדינה מסה רצינו כוילמן,
היכה הכה נצדוי וגוו. ופירט רס"י
[ז"ה טהרכט] קאיו ייטרולן טרמנים, וסיו הוילט
יש לי רחויות להכין וכו'. זה נפי דכיני מסה
רצינו נלו כקילס hei כל המתורה כולה,
וממילן שיס הפה נס לסתוקף רחותמן מן
התורה ומן הסגולות דהדין עמו, ועי"ז נמלטו
הטלות והמטות, ונוש קויין מסה רצינו.
הכל היילמל נס קוי נכתינה זו, כמהם לה קיה
הטרחה מרוגה כל כך. הכל צוון יטעי
רו"ל בסיטה מה, כן צעיקנה למתיחת נית ועד
ישיה לנוות. ופירטן ען אליאן על הצען יעןן על
שי המלס ז"ל בפרק חלק וסאנדרין ע, כן
הכלו מדורה לולס בפרקן דומה לנוות הפה
חספל נס [א"ל ה, ג], וכיינו דהמלה יטעי הכiniין,
היכה קימת לוונה קרייה נסמנת מלחה מספטן,
ודרכו רז"ל גמלרט ומיין ה, מ"פ נתין

לכל נדיק ונדיק צלota מלהות וועזרה
ועלם, שנימל [מצל ה, ה] שנימל הואה
יש ווילטומיטס הומלא. ויש לדדק, לשוי
לייש נמייל שנימל הואה זכי. ויש לפרך
צמ"ה על דרכן דהמלה בתוספות יו"ט סס,
דקה עעל הסגה מלהקלות, וננה כנור
פירטתי מומלך רז"ל [ז"ה צבם ג, צ] זמת
טמורס מסה כי יומו צוֹהָל [גמזר ע, יז]
צממיית ע"מו עלייה, דהקיום צעולס הלהקלות
סיל לדכיות נכתינה ציטול האלטאות. ואנה
כמה נויקה יט, יט וסמקלתי נמוכנס ושיימי
לכט להקליס, פירט רס"י ז"ס והאכטן
הטיל עמכס בנן עלהן, יכול נס מסה
מורלו עלייכם, מ"ל ושיימי נס להקליס. ויש
לפרק צמ"ה, צמה מומלו טע"ז גודל
סדריות מחטביה התיו, ע"ז סאנפsect תדנק
במקורה. תלמודו נומר ושיימי נס להקליס,
סוח עין נמואס נחינה ירלה, סאנפsect
מגמיס מסדריות, להלמי העמק מנרכזקה
צמלוות נספפ. ושיימי דהמלו רז"ל, לעתיך
כטיקה הסגה נכתינה להקלות, ויש לחות
שמוגדל לדכיות העמק נספפ מנרכזקה,
לבדנק נמלר התיו. ע"ז ינפל סקע"ז
להואה צו, סיינו נחינה יסומ, סיסקה נכתה
לפוגל הדקיות. ומורומו יט ר"מ ירלה
ס' מיס, עין ושיימי נס להקליס, נחינה
למגיס. ושיימי דהמלו ווילטומיטס המליגו,
כלכך וצעה נ, זו ילהם ה, קיה הווער,
וכלהמלו רז"ל במלל בפרק נס מדליקין
[צבם ה, ג, עי"ז].

והנה, ידווע דירלה מליחת זוטריה סיל לגבי
מסה זרלה דריה ג, ועי"ז דיזנו
לירלה נחינה מסה רצינו, כדרכו נחינה
'מס' גימטריה' ה"ל ס"ז' סהמאל לעולמו
ה' [ירלה צנינה יט, ג], עין נמואס, עי"ז יסא

. וסנה
ס סול
ס חמלר
ס סול
דרכין
ו סאנס
במדרט
ז נאס
ז נאס
ההמלה
גולם
לס ס'
בעמיס
בעמיס
ו סיינו
; טמים;
סן"ל,
ו. ום.
ומצנו
המלו
ב נאס
על פי
ב-ס"ל,
ה-ליאו
ה נס
דינר
ל דרכן
ל-סאנמיל
ש ריש
; באמר

וחסמים, והלוי וחתם
והלהקדים, קיינו טהורה
ונעם מלאי ברכותyi סדי^נ
יכון וקרוב נ^ג

ותקרבון אליו כל
נשים לי
הארץ ויישבו אותהנו
סמה מלה, וכי למו
כמוכ [צחים ים, כה] וו
בעמוד ענן גומחות וו
ההיל הפס. עוד, לנו
הבר נזועה להיאן, לנו
במקום עיראות. וכך ב
ב [ט] לנו מה מקה כל ג
טעירות, וה"כ מה
הבר נטה הליין. ורק
שעריט, הבר נטה הלי
ונראח לפיס נק"ד.
מזה [ט] ליזה
כהדים, כל ספיק מפה
מן הלהדים, ומי זעיר
וכו. הנטען י"ל, ו
בעולם לנו ברחו ה
מזה י"ג, ורין כל
שימקדך נזוד סמים
הומנתו, והוא לס עפר
מכור נחוצת הלהב�
כל מהר מהר לפ"ז
הפטר ליזע להיזה
טהנריו מוקיס וטכלו
יומר לחיום עמקו

ל"ה. עין זהר התק' ח"ג.

מיהא י"ל דנהמת לין עיון טבר גטלה
מל' עזידתיה, כמה מנות עשה צמולה
[לכינס, ט] וזה שפטעס זדק. י"ל דעיקר טבר
בטלה קיינו על מה שמגען צהלי צעטל, ה'ל
ע"י צילטך לגען מה"כ כתיחור לילמודו.
קיינו דומהה לה דעמו מושגמ טליו, מטהס
לעטו מועלדה נצמוע טענות ומירינות הנעל
דיןיס. מישול וו לא ציין נמזה רכינו שצמיע
מי הקב"ה, וו להויך לטורה טומו להזין
עמקי הלהבות. וזה חי פפלי פירס רצ"ג,
הס הומר לךן טבר, וע"ז מAMIL יממעטו
הערמות, זה לא מוכן, כמה מה טהרי הומר
סוח מפיו אן פקצ"ה, הס כן לא ציין הלי
טבר גטלה, וה"כ נמ"ז.

ואשים בראשיהם [ה, ג]. פירס רצ"ז נ"ז

ו[טאמס]

חטף יוד'ו,

ונמ'

טהנומיאס טבר יטלה מלוחות ברכתי
לייניס, קסיה להס נמזהו ולכוון הומס
לדרין פיסחה. ומתקס [צפתה חמשה ט], דלפי
מאנ' קריה מכם לסייע מסדרתא, שמתמען
להנטם קדייניס חלוייס נרחל'ה העם, וככבר
למנמי נזוקס החר. וכן נינה ל' נמ"ז, על
פי מה דיט לדקדק עוד צפלווכ רצ"ז,
לפירס זמחילס מיגת נרחל'ה, לריחס
וילחניש, סקיי לומראס וכו' מוקף לני עליים
דינייס. ולכלהורה הוא מי לאצמר מוה, ע"ז
קסיה גוטל טבר על המשפטים, לשינוי טבר
בטלה דמותה נקקה, וממיהן לה סי' נלחניש
כל כן. וזה טבר בטלה סוח צפוי מה שמגען
המן, והס סי' מנצליס הומו זמנים טוגה, כל
טבן דסיה נריכן להרונות לו טבר.

ביה ספר למקרה, ובית הלמוד למשנה.
ל"ז. עין שם בהערה בדברי רשי', שבספר תורה, ובו
הוא בכל ההיקניהם, כתיב מלא ב"ז.

נכסיום סי' גירוטלים, כמנין 'מגנומ' לו, ועתה
סיח נזונה, טהרים לומדים כי להם נפרקים.
ומי שפיפ נזה מה דרכמו וו צענין מטאפע,
מאנס דעיין יה' הקמאנט ללהמיטו. כוון סקיי
כל כן צמי נסימות ומדרשות צירוטלים סקיי
לומדים נס מורה, סוגרנו להאל עזום
מטאפע זדק, טב' ימפסו נמטאפעים.

וירדימה כס ממריה להס פה עכ"פ צחניא
כו, סקיי לומדים מיהם פליקיס,
הכל צימי נה למדיו פורה כלל, כדהמאל סכמה
זויימת, ע"ז על עזום מה מורה. וסיגנו דהמאל
חיכס יטב' גז, על דרכן צהמלו רוז'ל צמיה
ג, כן כל הולמד מורה גללה סכינה כנגדו,
טהנומאל [טח'ג, ט] קומי רוני גללה, מטה"כ
מי טהינו לומד, ונזה ימפלט מדרש גג'ל.

טב'

ב) איבח אשא לבדי וגוי [ה, יג]. פירס
רצ"ז [טח' טח'ג] להס הומר לאצטן
טבר לה מוכן, זה סיח אצטטמי נס לה מפי
עטמי חי הומר להס, ה'ל מפי הקב"ה. ורין
צימורה, ורלהס על דרכן קמות, דהנס מטה
רכינו הומר להס חיכס טבר נצדי טרחתס,
ופירס רצ"ז [טח' טח'ג] מלמד טבי יטלה
נלחניש, סקיי לומראס וכו' מוקף לני עליים
דינייס. ולכלהורה הוא מי לאצמר מוה, ע"ז
קסיה גוטל טבר על המשפטים, לשינוי טבר
בטלה דמותה נקקה, וממיהן לה סי' נלחניש
כל כן. וזה טבר בטלה סוח צפוי מה שמגען
המן, והס סי' מנצליס הומו זמנים טוגה, כל
טבן דסיה נריכן להרונות לו טבר.

ג). לשון המדרש שב: ארבע מאות ושמונים בהי
נכסייה הוא בירושלים, מןן מלאת משפט, 'מלת'
בהיב, יכול אחד ואחד היה לו בית ספר ובית הלמוד,

שילוח

ספר

תורת משה

על התורה השלם והمفואר

❖ דברים ❖

רבינו משה סופר זצוק"ל
בעל שו"ת והידושי "חתם סופר"

יצא לאור במחודשה חידשה מושלמת ומפוארת
 על ידי מכון להוצאת ספרים וחקיר בתבי יד
 ע"ש החתם סופר ז"ל
 עי"ק ירושלים גובב"א

מהדרות נסענצווייג

וגו' שרתי בಗוים,
ע"א-ע"ב, איכה רב
וישרום קבלום ז
ואימתי היהת כ
ישעה פסק

אך הוא משל 'ר
ראה אותם
והרהור קטן '
וריבכם, אך ישע
והיו אותן הטרחו
נחשב לצדק ומש
מקום עדין היו
גויים אחרים שהב
אך ירמיה ראה
ראויים להיות

איכה אשא ל'
המניג פנו כי
אין העם מבקש
דבר ה' משם
שהתלמיי
אמרו חז"ל (א)
פתחו ב
על דורך הלהצה ז
קושית חבירו, זו
שasha לכדי טרו
התלמידים לכל
ליישא רנה ותפי

צת. עין סנהדרין י
נעשן טדים לאדונ
שם. ק. לשון ז
בתורה לפני עם הא
אל תקדרי נורשה :
דציבור) שאיננו הגן

רש"י זו משלו היה וכו'. [עין לעיל
עמ' כב ד"ה ואולי אמר].

ראשם. ונראה דרמיוא בקרוא, רהנה שני
כתירים היינו כת"ר אותיות שבუשות
הדברות צה' (במדבר ורבה ג' טו-טו), וכת"ר
נעשה וכתר נשמע, וכשתען משה רבינו
ע"ה לא להם ציוית, אם כן מAMILIA
הוירדו עדים של הכתירים. ולעתיד לבוא
נשמע שנית מלאקינו ויצוחו לנו בעצמו,
AMILIA יוחזרו הכתירים שהם שמחת
עולם על ראשם.

והנה ישראל נמשל לכוכבים, כמו
שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם
אביינו ע"ה (בראשית טו ה) הבט נא
השמיימה וספר הכוכבים וגו' כה יהיה
זרעך, וכשהקדימו נעשה לנשמע זו
שמלאכי השרת משתמשים בו (שבה שם)
נעשו כמלאכי השרת, והכוכבים נקבעים
ברקיע, ומלאכי השרת במעון, ויש
ביניהם מהלך אלף שנים צי', וכשנוטלו
הכתירים נשארו ככוכבים צי', על כן הנכט
היום רק ככוכבים (פסוק ז) ולא כמלאכים,
ה' יוסף עלייכם ככם אלף פעמים שיחיזר
לכם הכתירים של זו מלאכי השרת שהוא
אלף פעמים ככוכבים, ויברך אתכם כאשר
דבר לכם ממש, ולא יאמר לי ציוית ולא
לهم, כי אם כאשר דבר לכם ממש.

יב' עלייכם בכם אלף פעמים וגנו.
(א יא)

פירוש כי קשה, משה אמר משאכם
וריבכם שהם מטריחים על
הדיינים, אם כן אין בהם אמונה אומן
להוציאו בעל הגזל מפיהם, ואם כך היה
דור המדבר מכל שכן דורות הבאים
אחריהם, ואיך אמר ישעה איכה היהת
לזונה קרייה נאמנה, אימתי היהת נאמנה,
ואימתי היהת- מלאת משפט צדק ילין
בה. וכן קשה שכבר העיר ירמיה (ישעה
א נג') שרך סוררים וחברי גנבים, ואיך
אמר ירמיה ע"ה איכה ישבה בודד העיר

צת. עין במדרש שם: "הריא"ג אותיות יש מן אני עד אשר לרעד כנגד תרי"ג מצות, זו יתרות
בגדי ז' ימי בראשית". צי. עין בגדרא (הגינה ב' ע"ב ג' ע"א) שבעה רקיעים יש, ואלו הן וילון
ורקיע שחיקים זבול מעון וכו'. אך צ"ע דהא בין רקייע לזרקיע יש כולהן חמש מאות שנה, ועובי
זרקיע עצמו ג"כ מולך חמש מאות שנה, כדאיתא שם. וא"כ מוקיע לחיקים ומשחיקים זבול
ונזוביל למיען טובא הוה. (מן התהערות השובה). צי. ראה להלן עמי לא ד"ה איכה הבה.

כֶם מטה ראה
בשלוחות ותשב
חטא קען כתולות
ומשא. ישעה
שרה בפהות
נחשב הטובה
מר לצד ותשפט.
כה ימיה ראה
בינויו שלא הין
מר ראים לאות
של שרים לגוט
זהר תחת
קד כו/
זיה

וכם על
ומן זיה
אים זהה
זהה נה,
לין עיה
איך עיר

זרת ולו
שבבי ומול
דב

תורת

פ"א יב

[א]

כט משה

ישראל, כמו האחיה מתולי זה (מלכים-ב'
א' ב'), וריבכם לשפט בין אדם לחברו,
ואין אפשר על פי טبع שישא שום מנהיג
যোশুম ক্ষেত্রগুলি উল্লেখ করা হচ্ছে যে,
এইমতী যিত্থে ক্ষেত্রটি পুরুষ মানুষের দ্বারা
ব্যবহৃত হচ্ছে।

ונgo' שרתי בגוטים, ופירשו בו (סנהדרין קד
ע"א-ע"ב, איך רבא ד') שמרוב צדקתם
וירושם קבלות הגוטים עליהם לשרים צ'ז'
ואימתי היה היה כזאת, הלא כבר מימי
ישעה פסקה אמונה השרים.

בא ישעה ותרץ היהת לוונה קרייה
נאמנה (ישעה א' כא), ואין התלמידים
מקשים למדוד, ולא חולמים לשאול
לגביא ותכם, ולא בעל דין רוצה
במשפט ישראל, ואם כן הרוב המנהיג
פנוי מכל עסוקיו וישא לבדוק בונקל.
וכשתשאל איך היהת לוונה קרייה
נאמנה, נודה בעונותינו הרבים כי ישבה
בדיד העיר רבתי עם (איכה א' א), היא
תורה הקדושה שהיא עיר רבת עם,
שעיקר קיומה על ידי הרובצת תלמידים
הרבבה, כמו אמרו חז"ל (מכות י' ע"א)
מי אוהב בהמון למדוד בהמון תלמידים
לו טובאה, אבל בעונותינו הרבים היהת
כאלמנה, כי התורה ארוטתו של תלמיד
חכם צ'ז' (פסחים מט ע"ב), ואמן התלמידי
חכמים גromo, ולא היו אروس של תורה
ולא הרוביזו תלמידים, ולא נהגו עצמאם
כתלמידי חכמים וכוראו לשופטי ישראל,
והיו כאשרה אצל מזבחה (סנהדרין ז'
ע"ב), ועל ידי זה בעטו דלת העם, ורבת

אך הוא משל למטרוניתא הנ"ל, משה
ראה אותם בשלוחות, ועל חטא
 והרהור קטן קרא עליהם משאכם
 וריבכם, אך ישעה ראה אותם בפחדותם
 והיו אותן הטרכות והריבים שבימי משה
 נחשב לצד ותשפט ואמונה אומן, ומכל
 מקום עדין היו ראויים להיות שרים על
 גוטים אחרים שהם יותר פחותים מכל זה,
 אך ירמיה ראה אותן בניוולן, שלא היו
 ראויים להיות שרים על הגוטים צ'ז'.

◀ **איכה אשא לבדי טרחהם ומשלכם**
המג' פנוי כי
אין העם מבקש
ורייבכם.
(א' ב')

אמרו חז"ל (איכה רבא א) שלשה
שחתלמייד
חביבים גוטמו
שלא זבנהן
כח' וע"ז
בעשי דלה העם
פתחו באיכה וכו'ק. יש לפרש
על דרך הצלחה קצ'ת, כי כל אחד מתרעז
קוישית חבירו, זה שואל איכה במציאות
שאשא לבדי טרחהם, פירש רמב"ן לימוד
התלמידים לכל ישראל, משאכם הווא
ליsha רנה ותפללה ולהגיד נבואה לכל

צת. עיין סנהדרין ט' "רבתי בעניהם שרתי בצדיניות. אמר דבא אמר רבינו יוחנן כל מקומ' שהן הולבן
נעישן שרים לאהנוון". צט. וכ"ג בדרשות (ה' מט ד'ה בתהילוג' מנהזק ח"ג פ' ב') יען' עוד
שם. ק. לשון המכדרש הובא במשמעות הקודמת. קא. בגיןא ט' "תנא רבוי חייא. כל העסוק
ב תורה לפניו עם הארץ כאלו בעל אהוטה בפנוי. שנאמר (דברים ט' ה') תורה זהה לנו משה מורשת
אל תקראי מורה אלא כארוסה". קב. בגיןא ט' "אמור ריש לקיש כל המונמייד דין (על
הציבור) שאית גאנן באילו נטע אשיה בישראל, טאנא זונרט איה) שופטים ושותרים הנקן לך.
וטעניך להו וטע פסקט באן לא הטע לך אשיה כל עז".

**איכָה אֲשָׁא
וּרְיבָּם.**

[עין לעיל ענ]

**אַיִלָּה אֲשָׁא
בְּמַחְלָה עֵ**
כללים תיקן
את דיניהם
שהוטף עליהם
להקם, ובמי^ל
שעה מתקלל
יתר ולא הוספּו^ל
חוות ואוד
לאחרים, ובמי^ל
ימימה החיו את
הגויים

**יש לפרש מ-
משאות כ-
על דרך ישמה
שחרית לשbeta), ו-
ששים ורבעו כ-
חוורבקה, ומזה
פה ע"א וברשי"
לבואקץ, ולא
מכל מקום נש-
שנו צול עדיס",
בכחותם אלף נ-
כאשר דבר לו
לכל אחד ואוד
בטורה וריב ו-**

הוּמוֹ, כְּשֻׁבוֹת זֶה
וְכְשֻׁבוֹת דָּיְבָּן אֲזָ-
אַיִשׁ, כְּהַדּוֹק קָדָ-
וּבְהַרְבָּה כְּדָחְבָּי
מְהַזְּיָה קָלְדָּגָן^ל 'ז
בְּהַרְאָה עַת עַיָּא^ל 'ז
שְׁבָעָת דְּמִימִים, וְהַ
דְּרוֹיָנוּ טְמִינָג אָוֹר
שֵׁם קִתְה דְּתָה^ל 'ז
קִי. עַיָּן לְעַיָּן
שְׁרָם בְּמַעְיָן, וְכַי
שְׁנָה, עַיָּי"ש.
וְעַד

לטובה. וראשי תיבות מט"ד מ'שאכם ט'רחים ר'יבכם, וכשחתאו פסק מטר בעונותינו הרבים, [cad] כתיב (ישעה ה ו) ועל העבטים אצוה מהמתיר עליו מט"ריך, ואו יבש המعنין ונתקץ האילן, היפך עז שtol על פלגי מים (תhalim א ג), אלא יזקין בארץ גזוו (איוב יד ח) בעונותינו הרבים. על כן אמר ישעה (ישעה א כא) איך היה היה לוונה קרייה נאמנה, ראשית תיבות זקן זונה קרייה נאמנה, ושוב גברה הנחש, ואמר ירמיה (איכה א א) איך ישבה בדד העיר, ראשית איכאה יאיכאה ישבה בדד העיר כמו שכטב בזוהר חדש (איכה נד ע"א), ווהינו ואיכה אשית ביןין ובין האשה (בראשית ג ט), ויתהפק לאהבה^ל ב מהורה והוא לשפט בין איש ובין רעהו, וכולם

7 **אַיִלָּה אֲשָׁא לְבָדִי טְרַחְבָּם וּמְשָׁאָכָם
וּרְיבָּם.**
(א יב)

בָּבָר פירוש רmb"ן משאכם הוא משא דבר ה', של הנביא והחכם להתפלל ולעסוק בכל צרכם, וטרחכם הוא ללמוד וללמוד עם תלמידים, וריבכם הוא לשפט בין איש ובין רעהו, וכולם

קג. עין פידיש" בראשית שם: "זיה לכל הארץ, למס עובד, לפ██וק להם הוראות של תורה וכהדי עבוריין". והיינו שבמקומות שהת"ח היו למס עובד לפ██וק להם הוראות, והוא למס עליהם לשלוט בהם נס. קד. בגמרא שם (ופידיש") : "אננו ליה דבן לבא שאל לו רביינו נשל לן למלאכתן, למלמד לנו תורה, שיושב ונולמד לנו תורה כל הדין, ואם נשאל מכם בהנאה וכנהה נפטר) אקפא, אמר לו לאפקעי מומנא קא בעיה. אדרבא אהן שאילען ל' (למלאכתן). דאייל אמא מוצי אישתמנוטו לכלו נימסכתא למסכתא (יטכטני הפך להזהיל נימסכת אהודה, שלא תשכח מכני, אין אהם יבלין למשותה ביד) אהן לא נציזו לאישתמנוט. ולא היא, אוiso שאל לו בויא דכללה (כשודרטין לפני הרגל בהלכות הרגל, דלא מוצי לאישתמנוט לሚתא אהודה) איננו שאל ליה בשאר זמי". קה. שכטב אהא דאמרען בגנרא (פסחים ו ע"א) שואלן דודישן בהלכות הפסח קדום הפסח שלשים יומ. דנפק"מ לעניין שאלת בבעלם. אם שאלת התלמידים בהנאה מהרב תון ל' יומ קדום פסח וכותה, פטורים, דאותו זמן מושיעבד הוא להט. והאי שאלת בבעלם. קה עין מוש"ב כוון לעיל וזה גמ' שנב דהה ותנה בדרשות (הה תקב דהה ותנה, מטהילק תה ג): "זהנה התודושים האלו שטודושים בהרהור נקראו בסוף מסר היורד מלונעיה להרהור הארץ, כדבטיב (ישעה ה ו) וועל העבטים אצוה מהמתיר עליי מושה. זה נאמר על שפע אלהי השכלי כידוע (תג'וג'ו עינן שכו)". קה, ראה בדרשות (הה קה דה פה ב): "איתא בזוהר חדש דאייה זב ע"א, דה"ת איכאה יאיכאה ע"ז, טבה בדד העיר רבתה עס (איכא א) איכאה ר"ע יקשת, וכו' יט איכאה טוב. אבל העניין כי יש איכאה דהמאנא ליצין בהתגרותה הנודעת, ואיכא אהבה ר"ת אתם הדבקם בלה הרים (דרבנן ז ז) כי היבת הרים שבסוף הפסוק מושך לפני אTEM הדבקים בה' הרים, אם אתם חיים כולכם